

Přednáška č. 10:
Demokracie

03. 12. 2009

Co je demokracie?

- *Demos* = lid, *kratos* = síla, moc, vláda
- demokracie = „vláda lidu“
- Aténská demokracie
- **Platón, Aristoteles**: odmítání demokratického způsobu vlády

Co je demokracie?

- A. Lincoln (1864): „Vláda lidu, prostřednictvím lidu a pro lid“ (*government of the people, by the people and for the people*)
 - lid vládne sám legitimita díky souhlasu lidu
 - výkon moci lidem (účast na vládnutí)
 - ve prospěch společného blaha

Uvažujeme-li o demokracii jako o způsobu vládnutí, vyvstávají následující klíčové otázky:

- Koho máme na mysli, když hovoříme o vládě lidu?
- Kdo fakticky v demokracii vládne komu?
- Jak by měl lid vládnout?

Dle výkonu vlády lidu rozlišujeme:

- **Přímá** (participativní) demokracie – přímá, nezprostředkovaná a trvalá participace občanů na úkolech spojených s vládnutím (systém lidové samosprávy).

Nástroje přímé demokracie:

- referendum
 - lidová iniciativa
 - přímá volba (prezidenta)
- **Reprezentativní** (zastupitelská, nepřímá) demokracie – moc vykonávaná prostřednictvím zástupců volených ve svobodných a pravidelných volbách.

Zákl. instituce zastupitelské demokracie: shromáždění (parlament), polit. strany, volby a všeobecné volební právo.

Demokratické transformace (R. Dahl)

- 1. antické Řecko (*klasická dem.*) a Řím (*republikánská tradice*)
- 2. zrod národních států (18.-19. století) – akceptace *zastupitelského* charakteru dem.
- 3. demokracie v nadnárodních útvarech (počátek 21. století)

1) Klasické modely demokracie

- klasická demokracie
- demokracie jako ochrana
- demokracie jako nástroj rozvoje
- lidová demokracie

1. Klasická (přímá) demokracie, republikanismus

- Kořeny v antickém Řecku (4. a 5. stol. pnl., především v Athénách)
 - Lidové shromáždění, Rada pěti set, Výbor rady
 - soudy a soudní poroty
 - střepinový soud (ostrakismus)
- S rostoucí rozlohou obce (římská republika/císařství)
=> rozvoj **republikánské tradice**

Liberalismus a demokracie

- *2. Protektivní (ochranná) demokracie*

J. Bentham, James Mill – představitelé *utilitarismu* (cíl = „*co největší štěstí pro co největší počet lidí*“);

- demokracie = systém „vládnutí se souhlasem ovládaných“ (přijetí *zastupitelského* principu)

- postupné přijímání **všeobecného volebního práva** (Bentham)

Jde o klasickou liberální teorii reprezentativní demokracie.

Liberalismus a demokracie

- *3. Rozvojová (vývojová) demokracie*

J.J. **Rousseau** – radikálnější ideál demokratických představ (myšlenková opora principu **přímé demokracie**).

- Vliv na moderní ideu participativní demokracie (koncepte „*demokracie dole*“).

- nebezpečí podřízení individuálních zájmů kolektivu: člověk je „**donucen ke svobodě**“.

John Stuart **Mill** – skromnější představa „rozvojové“ demokracie, definitivní propojení myšlenky liberalismu a demokracie

- představa **kultivace** jedince i společnosti

- politická **participace** jen po získání určitého stupně občanského vzdělání (Mill byl zastáncem „vážení“ volebních hlasů dle kvalifikace)

- nebezpečí (a) nedostatečných duševních schopností lidu

- (b) ovlivnění vlády zájmy, jež nesměřují k všeobecnému blahu

Liberalismus a demokracie

- **3. rozvojová (vývojová) demokracie**

Alexis de Tocqueville – dílo *Demokracie v Americe*: analýza a interpretace systému vlády v USA

- lidská rovnost se realizuje právě v demokratické formě vlády

Úskalí demokracie dle Tocquevillo

1. **tyranie většiny**
2. **tyranie veřejného mínění** (nivelizace, „zestejnění“) společnosti
3. **přílišný individualismus**
4. **demokratický despotismus** (infantilizace společnosti) – vzdání se svobody ve prospěch rozšiřování funkcí státu

Protiklad liberálně- demokratických modelů

- **4. Lidová demokracie**

Označení různých demokratických modelů vycházejících z marxistické tradice (odmítání liberální demokracie jakožto „buržoazní“, „kapitalistické“ demokracie).

Skutečných demokratických cílů lze dosáhnout pouze prostřednictvím společného vlastnictví.

Praktická ukázka: komunistické režimy sovětského vzoru (s naprostou absencí mechanismu kontroly moci komunistické strany).

2) Demokracie v praxi (výklady 20. století)

- Pluralistický model (*nejvlivnější představitel R. Dahl*) → viz následující 2 snímky
- Elitismus, konkurenční modely
- Korporatismus
- Legální demokracie (~ Nová pravice)
- Participační a deliberativní model
- Globální demokracie

blíže
z literatury!

Polyarchická demokracie

- Pojem zavedený do politologického diskursu Robertem **Dahlem** v roce 1953 (spolu s Ch. Lindblomem)
- odvozeno z řeckých slov „mnoho“ a „vláda“, čili „vláda mnohých“

Označuje polit. systém moderních zastupitelských demokracií se všeobecným volebním právem a s fungujícími 6 uvedenými institucemi. Liší se od zastupitelských demokracií 19. st., kdy volební právo bylo omezené.

Zákl. polit. instituce rozvinutých moderních demokracií (dle Dahla)

- 1) Volení státní činitelé - základ zastupitelské demokracie
- 2) Svobodné, spravedlivé a časté volby
- 3) Svoboda projevu
- 4) Přístup k alternativním zdrojům informací - právo na informace
- 5) Svoboda shromažďování a sdružování
- 6) Inkluzivní občanství (zahrnující všechny dospělé lidi)

(Pramen: Dahl, R.: „O demokracii.“ Praha 2001)

Radikální demokracie

- Snaha o maximální účast občanů na politickém rozhodování
- **Rousseau** – formulace **obecné vůle**, tj. rozhodnutí kolektivního suveréna, je možná jen v malém státě
 - nebezpečí podřízení individuálních zájmů kolektivu: člověk je „**donucen ke svobodě**“
- Současný stav (Nová levice apod.): snaha o **decentralizaci**, **transparentnost** rozhodování
 - důraz na **individuální práva** a společenský **pluralismus**
 - snaha o kompatibilitu s institucemi liberální demokracie
 - významná role dobrovolných sdružení, participace apod. => **občanská společnost**
- **Feminismus**: politizace soukromého

Globální demokracie

- Souvisí s proměnou fungování teritoriálně uzavřených národních států
- G. d. jako prostředek k nastolení **globální spravedlnosti**
- Účast **transnacionální/globální občanské společnosti**
- Omezení **mocenských výstřelků** některých států

Na druhé straně:

- Problém kulturní a jazykové **plurality**
- Neexistence **světového „lidu“**
- Šikmá plocha ke **globální tyranii** (I. **Kant**)

Doporučená literatura k tématu

- Čermák, V.: *Otázka demokracie 1. Demokracie a totalitarismus*. Praha, 1992.
- Dahl, R.: *O demokracii*. Praha, 2000.
- Sartori, G.: *Teória demokracie*. Bratislava 1993.
- Tocqueville, A. de: *Demokracie v Americe*. Praha 2000 (či vydání z roku 1992).